

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051. 091
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору психологічних наук,
професору Гояну Ігорю Миколайовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)**

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора кафедри
психології Херсонського державного університету
Поповича Ігоря Степановича
на дисертаційну роботу Демчини Ольги Мирославівни
«Соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності у
студентської молоді», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 053 Психологія
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Актуальність обраної теми. Проблема толерантності завжди набуває особливої актуальності у період змін, трансформацій. Наявність толерантності у суспільстві свідчить про рівень його демократичності та розвитку. Актуальність дисертаційного дослідження О. М. Демчини зумовлена увагою до гендерної толерантності, що є особливо значимим у теперішніх реаліях життя, коли зникають чіткі межі, орієнтири, щодо виконання гендерних ролей, формування гендерної ідентичності, існування різних моделей гендеру. У таких умовах без гендерної компетентності реалізувати освітній процес, який має ґрунтуватися на гуманістичній, студентоцентричній парадигмі, просто неможливо. Адже прояви гендерних стереотипів, упереджень, які продовжують панувати в системі освіти та в українському соціумі, гальмують конструктивні перетворення і

стають перешкодою на шляху розвитку особистості всіх учасників освітнього процесу. Незважаючи останнім часом на підвищений інтерес до питань гендеру, недостатньо висвітлені як у теоретичному, так і практичному аспектах, засади формування гендерної толерантності, зокрема у студентської молоді, що на достатньо науковому рівні висвітлено дисертанткою у роботі. Тому дисертаційне дослідження О. М. Демчини викликає науковий інтерес, є актуальним та затребуваним у галузі психології.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень та висновків, викладених у дисертації Демчини О. М. підтверджується логічним, структурованим викладом теоретичного та емпіричного матеріалу; визначенням методологічних засад дослідження; відповідністю об'єкту, предмету, мети та завдань дисертаційного дослідження, про досягнення яких зазначено у висновках роботи, що свідчить про належний рівень наукової культури дисертантки. Застосування валідних, науково обґрунтованих методів дослідження, обробки та інтерпретації емпіричних даних, дозволило забезпечити надійність і вірогідність отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження не викликає сумнівів, оскільки здобувачка обґрунтувала соціально-психологічні механізми формування толерантних уявлень та ставлень особистості, зокрема: соціальне навчання (актуалізується у розвитку когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності впродовж усього періоду здобуття освіти (як у межах навчального процесу, так і поза ним); вплив професійного середовища через перетворення ціннісно-сислової сфери студента під впливом критеріїв професійної компетентності у сфері міжгендерних відносин; соціальної та професійної апробації толерантних ставлень (актуалізується через практику випробування мотивів, установок та стереотипів у міжособистісних міжгендерних відносинах у середовищі ЗВО та у професійному середовищі під час проходження навчально-виробничої практики); визначає емпіричні показники вивчення гендерної толерантності, яку описує як цілісну єдність компонентів (когнітивного – розуміння змісту гендерної толерантності;

емотивного – емоційна стійкість, здатність демонструвати емпатію, емоційне прийняття щодо інших людей, високий рівень аутосимпатії, очікування на позитивне ставлення оточуючих, високий рівень особистісного самоприйняття, саморозуміння та низька схильність до самозвинувачення; поведінкового – мотивація розвитку, низький рівень конформності; розроблено та апробовано програму розвитку гендерної толерантності у студентської молоді, яка має кілька блоків (цільовий блок – визначено мету, яка характеризується розвитком гендерної толерантності за допомогою психологічного тренінгу; науково-проектувальний – науково-теоретичні підходи, принципи; розвивально-діяльнісний – характеризується формами та методами навчання; діагностично-результативний – містить компоненти гендерної толерантності. Все це дозволяє зробити висновок про логічність, науковість мислення авторки дисертаційного дослідження.

Апробація результатів дисертації. Демчина Ольга Мирославівна апробувала результати дисертаційного дослідження, на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях – 2 публікації. Основні результати предствлено у 5 одноосібних статтях авторки, 4 з яких опубліковано у фахових виданнях України.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому. Дисертаційна робота має вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел 170 найменувань, англійською мовою – 43 джерела, 13 додатків. Основний зміст дисертації – 146 сторінок (15 таблиць і 14 рисунків). Загальний обсяг становить 270 сторінок.

У вступі висвітлено актуальність, вагомість та рівень дослідження наукової проблеми, об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, описано наукову новизну, теоретичне, практичне значення результатів та основні публікації.

Проведене дисертанткою аналізування науково-методичної літератури сприяло виокремленню теоретико-методологічних підходів до проблеми гендерної толерантності студенства в сучасній вітчизняній та зарубіжній психології, а також власному баченню специфіки формування гендерних уявлень та ставлень через окреслені провідні соціально-психологічні механізми.

Перший розділ «Теоретико-методологічний аналіз соціально-психологічних механізмів, які впливають на формування гендерної толерантності студентської молоді» привертає увагу новизною проведеного соціально-психологічного аналізування поняття «гендерна толерантність». Дисертантка розглянула психологічний зміст гендерної толерантності особистості з позиції різних психологічних шкіл та з'ясувала, що гендер – це багатоаспектний феномен, сутність якого полягає в ідеї соціального конструювання статі засобами соціальної практики. Це дало їй змогу визначити методологію дослідження «гендерної толерантності студентської молоді», проаналізувати його компоненти. Привертає увагу й обґрунтування доцільності впровадження гендерного підходу в освітню практику на підставі отриманих статистичних даних, а також окреслення специфіки соціально-психологічних проблем та умов розвитку гендерної толерантності. Для цілісності, системності дослідження авторка проводить аналізування чинників (екзо-ендогенних), які визначають формування гендерних толерантних уявлень та ставлень, що дозволило їй чітко окреслити провідні, зокрема йдеться про гнучкість (дивергентність) мислення (когнітивна емпатія); емоційний інтелект (емоційна та предиктивна емпатія); поведінкова та комунікативна культура особистості (дієва емпатія); емоційна стійкість.

У роботі на основі ретельного аналізування різних теоретичних рефлексій дослідників визначено, що провідними соціально-психологічними механізмами формування толерантних уявлень та ставлень особистості є: *соціальне навчання*, яке актуалізується у розвитку когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності впродовж усього періоду здобуття освіти (як у межах навчального процесу, так і поза ним); *вплив професійного середовища* через перетворення ціннісно-сміслової сфери студента під впливом критеріїв професійної компетентності у сфері міжгендерних відносин; *соціальної та професійної апробації толерантних ставлень* (актуалізується через практику випробування мотивів, установок та стереотипів у міжособистісних міжгендерних відносинах у середовищі закладу вищої освіти та у професійному середовищі під час проходження навчально-виробничої практики.

Заслугове на увагу і стиль презентації результатів емпіричного дослідження інформативними рисунками, схемами, таблицями. Логічним продовженням наукового пошуку Демчини Ольги Мирославівни є 2 розділ «Емпіричне дослідження соціально-психологічних механізмів, які формують гендерну толерантність у студентської молоді». Заслугове уваги підхід авторки до розробки програми емпіричного дослідження та комплектування батареї методик, що дозволило забезпечити надійність та валідність отриманих результатів. Здобувачкою чітко окреслено індикатори дослідження, компоненти гендерної толерантності, на основі яких розроблено авторську методику, спрямовану на визначення рівнів прояву гендерної толерантності (високий, середній низький). На другому етапі дослідження було визначено особливості прояву гендерної толерантності в залежності від вираженості маскулінно/фемінних проявів особистості, а також встановлено відмінності за рівнем гендерної толерантності в залежності від типу гендерної ідентичності досліджуваних. За результатами емпіричного дослідження гендерна толерантність значущим чином взаємопов'язана з комплексом особистісних характеристик, таких як ціннісні орієнтації, міра розвитку рефлексивних здібностей й емпатійних тенденцій та особливості самоствавлення, а також має певні відмінності в залежності від типу та вимірів гендерної ідентичності особистості.

На третьому етапі дослідження було емпірично підтверджено соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності, яка розглядається як особистісне утворення, що охоплює в собі когнітивний, емотивний та поведінковий компоненти. Зокрема, отримані в результаті емпіричного дослідження кореляційні взаємозв'язки дали можливість визначити найбільш продуктивні механізми формування гендерної толерантності у представників студентської молоді.

Третій розділ дисертації присвячений апробації програми формування гендерної толерантності, у якому висвітлено етапи формувального експерименту, результати перевірки ефективності розробленої тренінгової програми. Проаналізувавши отримані дані після реалізації формувального

експерименту, авторкою визначено, що у експериментальній групі мав місце розвиток рефлексивних здібностей, емоційної обізнаності, що сприяло усвідомленню та розумінню гендерного образу «Я», здатності до емпатичних проявів, орієнтованості на відносини з рівними правами, зменшення прояву стереотипності у процесі сприйняття без оцінювання та критики. Логічним завершенням дисертації є обґрунтовані висновки, що відповідають визначеним завданням та становлять значущий внесок у розробку теорії та практики психологічної діяльності. Дисертаційна робота Демчини О. М. є самостійним, авторським дослідженням, і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Підкреслюючи новизну і актуальність дисертації, хочу висловити деякі зауваження.

1. Не зважаючи на те, що авторкою у достатньому обсязі проаналізовано погляди зарубіжних і вітчизняних авторів на чинники формування гендерної толерантності особистості, недостатньо розвиненим видається авторське бачення специфіки їх впливу саме на студентську молодь.
2. Варто уникати розривів та переносів таблиць на іншу сторінку, оскільки це ускладнює сприйняття інформації.
3. Цікаво було б здійснити компаративне аналізування рівнів гендерної толерантності, беручи до уваги спеціальність респондентів.

Висновок про відповідність дисертації вимогам. В цілому Демчина Ольга Мирославівна провела перспективне, системне та ґрунтовне дослідження, яке має як теоретичне значення для поглиблення наукових рефлексій у соціальній психології, гендерній, віковій та педагогічній психології, так і значущість для психологічної практики. Основні публікації відбивають положення дисертації, які виносяться на захист. Наукова новизна, практична значущість, рівень розробки проблеми свідчать про системність наукового пошуку. Тому вважаю, що дисертаційна робота «Соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності у студентської молоді», за змістом, за оформленням відповідає вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у Наказі МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі

змiнами, внесеними згiдно з Наказом МОН України вiд 31.05.2019 р. № 759) щодо оформлення дисертацiї, а також у «Порядку присудження ступеня доктора фiлософiї та скасування рiшення разової спецiалiзованої вченої ради закладу вищої освiти, наукової установи про присудження ступеня доктора фiлософiї», затвердженому Постановою Кабiнету Міністрiв України № 44 вiд 12.01.2022 р., що висуваються до дисертацiй на здобуття наукового ступеня доктора фiлософiї, а її авторка, Демчина Ольга Мирославiвна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора фiлософiї за спецiальнiстю 053 Психологiя у галузi знань 05 Соцiальнi та поведiнковi науки.

Офiцiйний опонент:

доктор психологiчних наук, професор,
професор кафедри психологiї
Херсонського державного унiверситету

Ігор ПОПОВИЧ

Пiдпис У.С. Поповича
пiдтверджую начальник ВК
Кураш

